

HOE HET
HAARLEMSE HUIS
VAN BEWARING
DE KOEPEL AAN
DE HOOGSTE
BIEDER DREIGDE TE
WORDEN VERKOCHT
MAAR NU TOCH EEN
PUBLIEKE RUIMTE IS
GEWORDEN

Open huis

Foto Loes van Duijvendijk

In andermans ogen apart

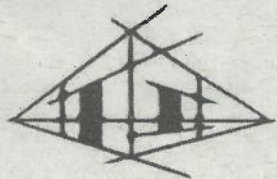
ROEL SILLEN WIST ALTIJD AL DAT
HIJ ALLEEN WILDE WONEN **PAG 7**

Vanwaar toch dat geloof?

DE SURINAAMSE WORTELS VAN
JEANINE SNERTRING **PAG 8**

Angst voor de kapper

WAT TE DOEN ALS JE KIND BANG
IS VOOR DE SCHAAR? **PAG 12**

Architectuur

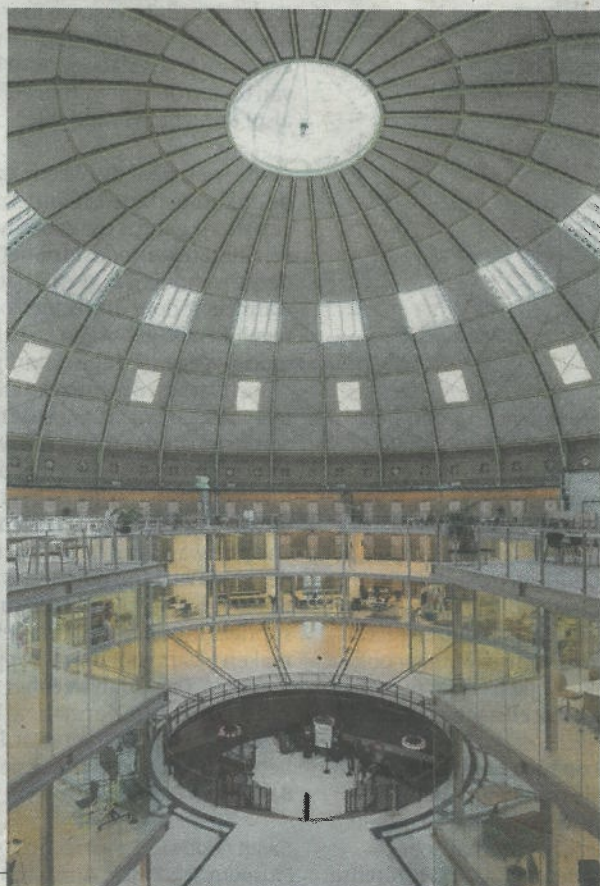
REPORTAGE DE KOEPELGEVANGENIS

De Koepel is open

Haarlem heeft zijn Koepel terug. De gevangenis uit 1901 is in vier jaar getransformeerd tot een gebouw met een **prachtig licht interieur**, waar vooral plek is voor de inwoners van de stad.

Door **Kirsten Hannema** Foto's **Loes van Duijvendijk**

Strafgevangenis A° MDC-CCCI. In gouden letters staat het boven de hoofdentree van de Koepel in Haarlem, met zijn gigantische dak een van de bekendste bouw-

werken van de stad. Tot zes jaar geleden functioneerde het panoptische gebouw - ontworpen opdat de bewaker vanuit zijn post in het midden alle 240 cellen kon overzien - als zodanig. De gevangene kon niet aan het 'alziend oog' ontsnappen en omgekeerd kwam je er als passant niet in.

Nu, na vier jaar verbouwen, staat de poort wijd open en lopen nieuwsgierige bezoekers naar binnen om te zien hoe het van huis van bewaring is veranderd in een huis van de stad. Kinderen rennen voor hun ouders uit over de ronde trappartij naar de half-open kelder, die onder het gebouw is uitgegraven en waarin een bioscoop met zes zalen is gevestigd. Op de begane grond, omgedoopt tot Koepelplein, openen binnenkort het game-museum, een grand café, een buurtwinkel en een expositieruimte.

Verder omhoog kijk je in de glazen onderwijsruimten van het University College of Digital Arts, dat in april de eerste lichting studenten verwelkomt. Helemaal bovenin het gebouw bevindt zich een bedrijfsverzamelruimte voor (lokale) ondernemers op het gebied van digitalisering.

De cellen zijn omgetoverd tot kantoorruimten, omringd door een open werkvloer met flexplekken en vergadertafels. De ultieme pauzeplek is bij de balustrade, vanwaar je uitkijkt op de koepelconstructie die rust op de gemetselde cellen, waarlangs stalen spiltrappen omlaag spiralen in de ka-

Dankzij een burgerinitiatief is de Koepel van Haarlem niet omgebouwd tot een mega-hotel

thedrale hal. Het is een betoverende binnenwereld, die met de dag meer begint te bruisen.

Wat is het geheim van de 'gekraakte' Koepel, die van een gesloten bolwerk is getransformeerd in een prachtig publiek interieur?

Het is belangrijk om te vermelden dat het niet vanzelfsprekend is dat iedereen voortaan dagelijks van zeven uur 's ochtends tot half twaalf 's avonds het gebouw kan binnenlopen. Toen het Rijksvastgoedbedrijf in

2016 het gebouwencomplex in de verkoop zette, ging het voor het hoogste bod. Daarmee leek de mogelijkheid tot een maatschappelijke (her)bestemming verkeken; met kantoren of een groot hotel - Van der Valk toonde interesse - kun je veel meer verdienen en dus ook bieden.

Maar er kwam verzet. Onder het motto 'Open de Koepel' ontwikkelden de Haarlemse communicatieadviseur Jacqueline van de Sande en Martijn van de Poll van de HBB-bouwgroep, een burgerinitiatief om de gevangenis 'terug te geven' aan de stad. Samen met 'onderwijsman' Hans Adriaansens en de architecten André van Stigt en Thijs Asselbergs verenigden ze zich in de Stichting Panopticon en kwamen met het idee de Koepel in te vullen met een mix van onderwijs, bedrijvigheid en cultuur en in de bijgebouwen een boetiehotel, een restaurant en woningbouw.

Van Stigt was eerder betrokken bij de renovatie van de voormalige tramremise in Amsterdam tot De Hallen, een centrum voor media, cultuur en horeca. Dat project werd een doorslaand succes. Het is dankzij die referentie dat de gemeenteraad uiteindelijk het risico aandurfde en, met een nipte meerderheid, voor hun voorstel stemde.

LEES VERDER OP PAG **V6**

↔ Het interieur van de Koepel waar de oude cellen zijn omgetoverd tot kantoorruimten, aangevuld met een open werkvloer met flexplekken. In de uitgegraven kelder zit een bioscoop.

Koepelgevangenissen

De Koepelgevangenis in Haarlem werd in 1901 gebouwd door justitie-architect Willem Cornelis Metzelaar. Hij baseerde zich daarbij op het ontwerp van zijn vader Johan Frederik Metzelaar, die soortgelijke gevangene-

nissen in Breda en Arnhem in 1886 had gerealiseerd. Deze locaties zijn vrijwel tegelijk met de gevangenis Haarlem gesloten en beiden herontwikkeld tot vergader- en evenementenlocaties.

Paul Onkenhout en John Schoorl schrijven elke week over een popliedje waarvan de titel alleen uit **een voornaam** bestaat.

And Venus was her name

E

Eartha

*I don't wanna compromise
Can we make it through the night?*
Eartha, Jamila Woods (2019)

Eartha Kitt (1927-2008) was geen katje om zonder handschoenen aan te pakken. Dat vond de legendarische entertainer vooral zelf. Niet voor niets eigende ze zich de rol toe van **Catwoman** in de tv-serie *Batman* (1966) en omarmde ze de bijnaam 'Sex Kitten'.

Opgegroeid als dochter van een katoenplukker uit South-Carolina en een Cherokee had ze armoe en misbruik meegemaakt. Je hoefde haar dus niet te vertellen dat je af en toe je nagels moest laten zien. Strijd was het belangrijkste thema in haar leven, als zangeres, actrice en activist.

'Angst is mijn vriend', zei ze. 'Het biedt mij de kans om alert te blijven, te blijven groeien, door te gaan met het creëren van iets nieuws.'

De Amerikaanse R&B-zangeres **Jamila Woods** (1989) lanceerde in 2019 een plaat met twaalf odes aan haar muzikale en literaire zwarte helden, *Legacy! Legacy!*, met een nummer over Eartha Kitt, **Eartha**. Tegenover muziekwebsite Pitchfork verklaarde Woods dat de compromisloosheid van Kitt haar aansprak.

Hoe onbuigbaar en onverschrokken Kitt was, bleek in 1968 tijdens een lunch met presidentsvrouw **Lady Bird Johnson** in het Witte Huis. Op dat moment was ze een gevierde zangeres en actrice. Regisseur Orson Welles noemde haar 'de spannendste vrouw ter wereld' en voor Diana Ross en The Supremes was ze het ultieme rolmodel. Daarbovenop zette ze zich in voor jongeren en vrouwen in achterstandswijken.

Dus bij haar hoefde je bij de krabsalade niet aan te komen met luchtige gesprekken. Toen het tijdens de lunch toch die kant opging, stond ze op met een statement tegen de Vietnamoorlog: 'Je stuurt de beste jongens van het land weg om te worden neergeschoten en verwond. Geen wonder dat de jeugd in opstand komt en marihuana rookt.' De presidentsvrouw had toch zelf ook kinderen, zei ze, hoe kan het dan toch gebeuren? Een verslaggever noteerde dat Lady Bird 'wit wegtrok'.

Dat haar loopbaan daarna een flinke knauw kréeg, was een verrassing voor Kitt. Boekingen werden opgezegd. Van een eigenaar van een club kreeg ze te horen: 'Sorry, je bent een probleem.' Ze week uit naar Europa om daar te gaan werken.

Niemand minder dan onderzoeksjournalist **Seymour Hersh**, de man die de massamoord in My Lai openbaarde, beet zich vast in de boycot. Hij onthulde in 1975 in *The New York Times* dat zowel de CIA als de Secret Service was ingezet om haar het leven na 'het Witte Huis-incident' zuur te maken. Het was voor haar het bewijs dat president Lyndon B. Johnson persoonlijk had ingegrepen.

Vele jaren later, in 1998, werd ze in *The Washington Post* geportretteerd als 'een kat met negen levens'. Hoe ze terugkwam in 1980 op Amerikaanse grond met een glansrol in de musical *Timbuktu*. Over haar discohits en succesvolle musical- en filmrollen en als icoon in de gayscene.

In 2008 waren haar levens op, al gaf ze zich op haar sterfbed niet zomaar gewonnen. Eartha Kitt verzette zich met alles wat ze had - tot ze niet meer kon.

John & Paul

De zalen van de Filmkoepel worden ook gebruikt voor colleges en bedrijfspresentaties.

VERVOLG VAN PAG V5

De gemeente, die het recht tot eerste aankoop had, kocht het gebouw om het door te verkopen aan de Stichting Panopticon. De stichting heeft eenderde van de totale investering - 23 miljoen euro - ingelegd, de rest komt van externe partijen. Samen hebben ze het plan uitgevoerd en gaan ze het gebouw de komende tien jaar exploiteren. Bureau van Stigt maakte het ontwerp, dat in essentie draait om de transformatie van het panopticum in een ronde podiumtrap, waarop je van alle kanten uitkijkt.

De renovatie van de Koepel is een belangrijke 'stapsteen' in de Sprong over het Spaarne, zoals het gemeentelijke plan heet om de binnenstad uit te breiden naar de oostkant van de rivier. Het is de kant waar vroeger functies werden ondergebracht die men liever niet in centrum zag, van de gevangenis tot het slachthuis, van de vuilnisbelt tot de Woonschool die in 1960 werd gebouwd voor de opvoeding van 'asofamilies'; een project dat mislukte en in 1995 is gesloopt.

Samen met de woningcorporaties begon de gemeente begin deze eeuw een grootscheepse vernieuwingsoperatie. Voormalige arbeiderswoningen en portieklats worden opgeknapt en tot 2030 worden 3.500 -duurdere- koopwoningen bijgebouwd. Op de vuilnisbelt is een park aangelegd, het slachthuis wordt verbouwd tot popschool met hippe horeca.

De Koepel wil een aanjager zijn voor de verbetering van de buurt, maar wel een plek die voor iedereen - jong, oud, arm, rijk - toegankelijk is en blijft. Met zijn mix van functies biedt het gebouw voor ieder wat wils. In de lichte, open ruimten voelen

velen zich thuis.

'Kijk hoe somber het was', wijst de ontwerper op de tentoonstellingspanelen in de hal, waarop je foto's van na de sluiting ziet. Oliestookkachels hadden een dikke laag roet op het metselwerk achtergelaten. Met behulp van een speciale schoonmaaktechniek zijn de oorspronkelijke kleuren teruggebracht op de wanden, die met spots worden aangelicht.

Een gebouw dat ooit het negatieve binnenhield is omgezet in iets positiefs

Omdat het gebouw een rijksmonument is, mocht het gevelbeeld niet worden veranderd; alleen de ramen van de cellen zijn verlaagd, zodat je nu naar buiten kunt kijken. Om meer licht in de centrale ruimte te brengen, zijn grote lichtpanelen aangebracht op de koepel.

Het dak is van binnen afgewerkt met akoestische panelen die eruitzien als de golfplaten waarmee het vroeger bekleed was. Als de kinderen uit de bioscoop komen, hoor je daar boven nauwelijks iets van.

De huurprijzen spelen een belangrijke rol in de toegankelijkheid van de Koepel. 'We willen het betaalbaar houden', zegt projectdirecteur Paul van Joolingen. De 350 woningen die

corporaties Elan en Duwo op het terrein gaan realiseren, zijn sociale huurappartementen en studentenkamers, waarvoor je huursubsidie kunt aanvragen. Kantoorruimte huur je voor 150 euro per vierkante meter. Ter vergelijking: de gemiddelde huur voor nieuwbouwkantoren in Nederland is 235 euro per vierkante meter.

Daniela Huls van I am digital, een bedrijf dat online cursussen ontwikkelt, werkt sinds januari in een celruimte, die ze heeft aangekleed met planten, kunst en een vloerkleed. 'Het is een fijne plek en de Koepel is prachtig. Het voelt soms net of ik in een ufo zit', blikt ze richting het halfbolvormige dak.

De Amsterdamse bedrijfskundestudent Pepijn Steenmetser loopt stage bij Cupola XS, de organisatie die de werkplekken in de Koepel verhuurt. Hij vindt het gebouw 'gaaf, vanwege de geschiedenis en qua werkplek'. 'Ik hou van een open werksfeer, dat je anderen ziet.'

Hij doet onderzoek naar 'hoe de overheid en het bedrijfsleven elkaar meer kunnen vinden en helpen door deze plek'. Wat je nu al merkt, is dat de multifunctionele opzet uitnodigt tot samenwerking. Zo worden de bioscoopzalen gebruikt voor bedrijfspresentaties en de colleges van de universiteit, en werken bedrijven aan projecten voor het onderwijs.

Even verderop is Nick Hoogendorp van jongerenorganisatie Triple Thread bezig met een videoshoot over het ondernemerstraject dat hij hier samen met Cupola XS gaat organiseren. Triple Thread zet zich in om de jeugd te helpen in Haarlem-Oost en -Schalkwijk, waar schooluitval en hanggedrag een voortdurende bron van zorg vormen. 'Ons doel is om jonge mensen hier een kickstart te geven, met een werkplek en rolmodellen erbij', legt Hoogendorp uit.

Zoals hij naar het gebouw kijkt, zou je dat ook als een rolmodel kunnen zien. 'Voor mij is de Koepel een monument, ondanks de foute dingen die de mensen die hier vastzaten deden. Dat een bouwwerk dat vroeger het negatieve binnenhield nu is omgezet in iets positiefs, vind ik echt geweldig. Ik hoop dat jongeren die binnenkomen die impact zien en bedenken: ik kan hier ook iets aan bijdragen.'

BURGERINITIATIEVEN KEREN HET GROTE GELD

Ga niet voor het hoogste bod, maar kies bij de verkoop van maatschappelijk vastgoed voor het plan met de meeste meerwaarde voor de stad en de bewoners. Dat was het punt dat de Haarlemse Jacqueline van de San-

de wilde maken met het burgerinitiatief 'Open de Koepel'. Van de Sande was twintig jaar geleden, met Van Stigt als architect, ook betrokken bij de renovatie van het Olympisch Stadion in Amsterdam. Andere door

Bureau Van Stigt gerealiseerde (Amsterdamse) transformaties die uit burgerinitiatieven voortkomen zijn Pakhuis de Zwijger, de Posthoornkerk, de graansilo's bij de Silo-dam en De Hallen in Oud-West.